

بخش ۴ - شناسائی مسقط و عمان

الف - اوضاع طبیعی

۱ - حدود و وسعت

سرزمینی که در منتهی‌الیه نقطه جنوب شرقی شبه جزیره عربستان بین عرض $۵۳/۶$ درجه شرقی و $۱۶/۲۵$ درجه شمالی واقع شده و از شمال محدود است به دریای عمان و شیخ نشین‌های ساحل صلح و از جنوب و مغرب به عربستان سعودی و رب‌الخالی و از مشرق بدریای عربستان و وسعتش برابر ۲۱۳۳۸ کیلومتر مربع است بنام شیخ نشین مسقط و عمان نامیده شده است. این شیخ نشین از نقطه نظر شرائط اقلیمی از سه منطقه بشرح زیر تشکیل شده است :

- نواحی ساحلی

- نواحی کوهستانی

- دشتها و فلات‌ها

۲ - آب و هوا

درجه حرارت این منطقه در تابستان طولانی آن که معمولاً از اواخر آوریل آغاز گردیده و تا اوایل اکتبر ادامه مییابد بندرت از حدود ۵ درجه فارنهایت پائین‌تر میرود . میزان بارندگی سالانه در این منطقه کم است و معمولاً از حدود چهار اینچ در سال تجاوز نمیکند .

ب - اوضاع سیاسی

در بررسی تاریخ سیاسی شیخ نشین مسقط و عمان با سه واقعه مهم تاریخی که اساس تاریخ سیاسی این کشور را تشکیل می‌دهد مواجه می‌گردیم. این سه واقعه عبارتند از:

- ۱ - پذیرش دین اسلام در قرن هفتم هجری.
  - ۲ - رقابت قدرتهای دریائی غرب که با کنترل دریائی پرتقالیهادر قرن شانزدهم میلادی آغاز و با تسلط دریائی بریتانیای کبیر در قرن نوزدهم انجام یافت.
  - ۳ - کشف و استخراج نفت در خلیج فارس در قرن بیستم.
- بحث در باره شناخت علل پذیرش یا قبول دین اسلام توسط مردم این منطقه در قرن هفتم هجری از حدود هدف تحقیق این بررسی بدور است و نیز ارزیابی آثار کشف نفت در خلیج فارس در قرن بیستم در چگونگی شکل گرفتن تحولات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی این شیخ نشین گرچه میتواند عنوان تحقیق جداگانه‌ای قرار گیرد لیکن بضرورت که گاه اشاراتی بدین مسئله در این تحقیق گردیده است. در مورد دومین واقعه تاریخی باید متذکر گردید که قبل از آنکه به تسلط پرتقالیها در خلیج فارس پایان داده شود آنان بمدت یکصد و پنجاه سال یک پایگاه دریائی در این این شیخ نشین ایجاد کرده بودند و با استقرار این پایگاه دریائی تجارت منطقه خلیج فارس و مال التجاره این شیخ نشین را در کنترل داشته‌اند. با ظهور سلسله «آل ابوسعید» در این شیخ نشین در سالهای ۴۳-۱۷۴۱ به نفوذ ایران در این منطقه پایان داده شد و با مرگ سید سعید در سال ۱۸۵۶ این سر زمین بین دو پسر حاکم با میانجیگری بریتانیا تقسیم شد.

در پایان قرن نوزدهم دولت انگلستان نشان داد که نسبت به منافع خود در این ناحیه وفادار است و این نظر با معاهده‌هایی که در سالهای ۱۸۹۱، ۱۹۳۹،

۱۹۵۱ بین دولت مسقط و عمان و بریتانیای کبیر منعقد گردید تأیید شد.

در دهه ۱۹۵۰ تمایلات ناسیونالیستی بسیار شدیدی در این شیخ نشین علیه روش استعماری بریتانیای کبیر پدیدار گردید که سرانجام بدانجا منتهی شد که در اکتبر سال ۱۹۶۰ ده کشور عرب علیرغم مخالفت های دولت انگلستان موضوع «استقلال این شیخ نشین» را در دستور مجمع عمومی سازمان ملل متحد قرار دادند و بدنبال آن کمیته ویژه‌ای مأمور تحقیق در اطراف این مسئله گردید. گرچه مسئله استقلال این شیخ نشین رد شد لیکن در نتیجه تلاش دول غربی سرانجام کمیته ویژه‌ای که از نمایندگان کشورهای افغانستان، کاستاریکا، نپال، نیجریه و سنگال تشکیل گردیده بود مأمور بررسی این مسئله گردید و گزارش خود را در اکتبر سال ۱۹۶۵ بمجمع عمومی سازمان ملل تسلیم نمود. پس از دریافت این گزارش سازمان ملل تصمیم گرفت که مسأله را بصورت کلی مورد مطالعه قرار دهد و بدین منظور مسأله مستعمرات انگلستان و سیاست انگلستان در قبال آنرا مورد مطالعه قرار داد و در نتیجه این مجمع خواهان حذف حاکمیت انگلستان و طالب اعطای استقلال کامل بمردم مستعمرات گردید. در دسامبر سال ۱۹۶۶ باز مسأله استقلال این شیخ نشین از طرف دولت الجزایر در سازمان ملل مطرح شد لیکن تاکنون هیچگونه تصمیمی در این باره اتخاذ نشده است.

در حال حاضر مسقط یک حکومت سلطنتی موروثی است که سلطان حاکم مطلق است. سلطان کنونی این شیخ نشین در سال ۱۹۳۲ جانشین پدر گردید و سلطان سعید ابن التیمور در اجرای وظایف خود از همکاری یک مشاور شخصی، وزیر امور داخله، یک مشاور مسائل خارجی و یک مشاور مسائل نظامی استفاده میکند. تصمیماتی که پس از تبادل نظر سلطان و مشاورانش اتخاذ میگردد بوسیله حکام محلی که از طرف شخص سلطان برگزیده میگردند در سراسر این شیخ نشین بمرحله اجراء درمیآید. این حکام علاوه بر این مسئول حفظ امنیت داخلی و جمع‌آوری مالیاتها هستند بجزه

حکام ساحلی، والیها در امور مربوط بقبائل مداخله نموده و در موردیکه اختلافی بین والیها و رؤسای قبائل پدید آید این اختلاف بوسیله مداخله سلطان فیصله مییابد.

ج - اوضاع اجتماعی

۱ - زبان

زبان رسمی مردم این شیخ نشین عربی است و زبان انگلیسی بعنوان زبان دیپلماتیک در روابط خارجی این شیخ نشین با کشورهای غیرعربی زبان پذیرفته شده است. مردم شهرهای مسقط و مناطق ساحلی برحسب گروههای نژادی خود بزبانهای هندی، ایرانی بلوچی وارد و تکلم مینمایند.

۲ - دین

دین رسمی مردم این شیخ نشین اسلام است و مذهب اکثریت قریب باتفاق آنان تسنن لیکن از آنجائیکه آزادی مذهب در این شیخ نشین برسمیت شناخته شده گروههای بلوچ و هندی که در مناطق ساحلی و شهرهای مسقط و ماتراه زندگی میکنند از اصول دین خود تبعیت مینمایند.

۳ - جمعیت

تاکنون هیچگونه سرشماری عمومی در این منطقه بمنظور تعیین تعداد نفوس این شیخ نشین و شناخت ساختمان جمعیت آن صورت نگرفته و تنها تخمین های در مورد تعداد نفوس این منطقه زده شده که بر اساس آن نمیتوان هیچگونه مطالعه ای را در جهت شناخت ساختمان جمعیت و دیگر پدیده هائیکه شناخت آن در جهت مطالعات دموگرافی ضروری است آغاز نمود و بناچار ما تنها بدکرتایج تخمین هائیکه در پاره نفوس این منطقه زده شده است اکتفاء میکنیم. بموجب تخمین های کلی که در این مورد زده شده است جمعیت این شیخ نشین در حدود ۷۰۰ هزار نفر است

که حدود دویست هزار نفر آن در شهرهای بزرگ مانند مسقط ، ماتراه ، ظفر عمان مرکزی مسکن گزیده و حدود سیصد و پنجاه هزار نفر آنان در شهرهای کوچک و دهکده ها زندگی کرده حدود یکصد و پنجاه هزار نفر بصورت چادر نشینی روزگار میگذرانند .

د - اوضاع اقتصادی

۱ - کشاورزی

گرچه فعالیت های کشاورزی در حول و حوش سواحل شیخ نشین و عمان بصورت محدود و پراکنده ای بیچشم میخورد لیکن ثمره این فعالیت ها تا بدان حد نیست که بتواند رافع نیازهای مصرفی مردم این ناحیه در زمینه محصولات کشاورزی بوده و بناچار منابع غذایی مردم این شیخ نشین از طریق واردات سوادغذائی و محصولات کشاورزی تأمین میگردد . لازم بتذکر است که در سالهای اخیر در اثر اجرای برنامه توسعه کشاورزی که با کمک مالی و فنی انگلستان در این منطقه صورت گرفته و با بهره گیری از روشهای جدید آبیاری و استفاده از کودهای شیمیائی مقدار کمی غلات و سبزیجات در این ناحیه تولید شده که بهیچوجه تأمین کننده مصرف داخلی نیست .

۲ - ماهیگیری

ماهیگیری و فعالیت های وابسته بدان شغل اصلی مردم این شیخ نشین را تشکیل میدهد . مردم این منطقه علیرغم استفاده از روشهای مقدماتی در زمینه ماهیگیری هر ساله بمیزان قابل توجهی ماهی صید مینمایند که علاوه بر مصرف داخلی مقادیر زیادی از آنرا بصور مختلف بخارج صادر میکنند .

۳ - کانه ها و صنایع

فعالیت های صنعتی در این شیخ نشین محدود است به اقداماتی که در زمینه :

- استخراج نفت

- خشک کردن و صادرات نمودن ماهی و خرما

صورت گرفته است. در مورد نخستین لازم‌بند کراست که در سال ۱۹۳۷ «شرکت توسعه نفت» که از شرکت‌های وابسته بشرکت نفت عراق بود امتیاز ۷ ساله‌ای برای اکتشاف منابع نفتی از حکمران این منطقه تحصیل کرد. حوزه امتیاز محدود است به ناحیه عمان. در سال ۱۹۵۳ امتیاز استخراج نفت از منطقه ظفر بمدت ۲۰ سال به «شرکت ظفر سرویس پترولیوم کورپوریشن» واگذار گردید. این قرارداد برای مدت ۲۰ سال دیگر هم قابل تمدید است. در اواسط سال ۱۹۶۴ «شرکت توسعه نفت عمان» اعلام کرد که حفاری‌های بعمل آمده نشان می‌دهد که منابع نفتی فراوانی در حوزه قرار داد این شرکت وجود دارد و شرکت می‌تواند به «تولید تجاری» اقدام کند. در اکتبر سال ۱۹۶۸ این شرکت اعلام کرد که تولید نفت در حوزه قرارداد این شرکت آغاز شده و و بازده سالانه آن حدود هفت تاده میلیون تن است.

۴ - منابع درآمد دولت

عمده ترین محل تأمین منابع مالی جهت اجرای برنامه‌های جاری اقتصادی و اجتماعی در این شیخ نشین عواید نفت و پرداخت‌های شرکت‌های نفتی است. مالیات‌ها و عواید گمرک‌های از جمله ارقام دیگر درآمد دولت محسوب میشوند. بموجب آخرین ارقام موجود درآمد سالانه دولت مسقط و عمان متجاوز از یک میلیارد پوند که حدود ۹۰ درصد آن از عواید نفت و بقیه دیگر منابع مالی تأمین گردیده است.

۵ - بانک و بانکداری

تنها بانکی که در این شیخ نشین بفعالیتهای بانکی مشغول است بانک بریتانیایی خاورمیانه است که در مسقط و عمان شعبه‌ای جهت انجام عملیات محدود بانکداری در این ناحیه دایر نموده است.

۶ - پول

پول رایج در مسقط و عمان رویه است و برابری آن با لیره استرلینگ عبارتست از یک لیره معادل ۳/۳ روپیه .

۷ - تجارت داخلی

فعالیت های تجاری در داخل این شیخ نشین بسیار محدود است ماتراه که که توسط یک جاده اتومبیل رو به بندر مسقط متصل میگردد تنها مرکز توزیع کالا در این شیخ نشین است و از این نقطه کالاها به نقاط داخلی بوسیله چهارپایان و ارابه های دستی حمل میگردد . در مسقط و ماتراه فعالیت های تجاری بیشتر در دست تجار هندی و عرب متمرکز است متأسفانه هیچگونه آماری در مورد بازرگانی داخلی این شیخ نشین که حاکی از چگونگی تحرك کالا در داخل این منطقه باشد در دست نیست .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۸ - تجارت خارجی

بطوریکه در آغاز این بررسی متذکر شدیم آمار مربوط به مبادلات خارجی این شیخ نشین در جداول آماری که بمنظور بررسیهای اقتصادی توسط سازمان ملل متحد و یا دیگر مؤسسات مالی و اقتصادی تهیه و تنظیم میگردد منعکس نشده و اصولاً در این گونه نشریات نامی از این شیخ نشین بمیان نیامده است و بدینسان هیچگونه اطلاع رسمی از چگونگی وضعیت تجارت خارجی این شیخ نشین در دست نیست و متأسفانه با تمام تلاشی هم که در زمینه آگاهی از کم و کیف تجارت خارجی این شیخ نشین صورت گرفت باز نتوانستیم اطلاعات قابل استنادی بمنظور ارزیابی وضعیت تجارت خارجی این شیخ نشین بدست آوریم . با توجه بدین مسئله و بر مبنای اطلاعات پراکنده ای که در برخی از نشریات خارجی در این زمینه منتشر شده است و باشناخت

ساختمان اقتصادی این شیخ نشین و وابستگی های خارجی آن میتوان متذکر گردید که همبستگی باستانی این شیخ نشین با دولت بریتانیای کبیر در تعیین جهت بازرگانی خارجی آن منعکس گردیده بطوریکه امروز بیشتر مبادلات این منطقه با کشور انگلستان و اقمار آن صورت میگیرد. بموجب آخرین اطلاعات موجود ارزش واردات این شیخ نشین در سالهای اخیر بحدود ۳ میلیون پوند بالغ گردیده که بیش از ۶۰ درصد آن از طریق صادرات انگلستان بدین منطقه تأمین گردیده است. پس از انگلستان هند، پاکستان و استرالیا عمده صادر کنندگان کالا بدین شیخ نشین محسوب میگردد. واردات این شیخ نشین عبارتست از: برنج - گندم و آرد آن - شکر - سیمان انواع لباس و پارچه های مختلف - وسائل نقلیه. صادرات این منطقه محدود میگرددند به کالاهائی از جمله خرما، لیمو خشک، ماهی خشک و برگ توتون. در مورد تجارت خاوجی و فعالیت هائیکه در این زمینه در این شیخ نشین صورت میگیرد باید متذکر شد که در این شیخ نشین هم مانند کویت، منتهی در مقیاس محدود تری، فعالیت هائی در زمینه صادرات مجدد کالاهائیکه بدین منطقه وارد میگردد صورت میگیرد که بررسی جداول ترکیب واردات ایران از این منطقه نمودار این حقیقت است.